

MUNI
ARTS

Karolínská minuskula

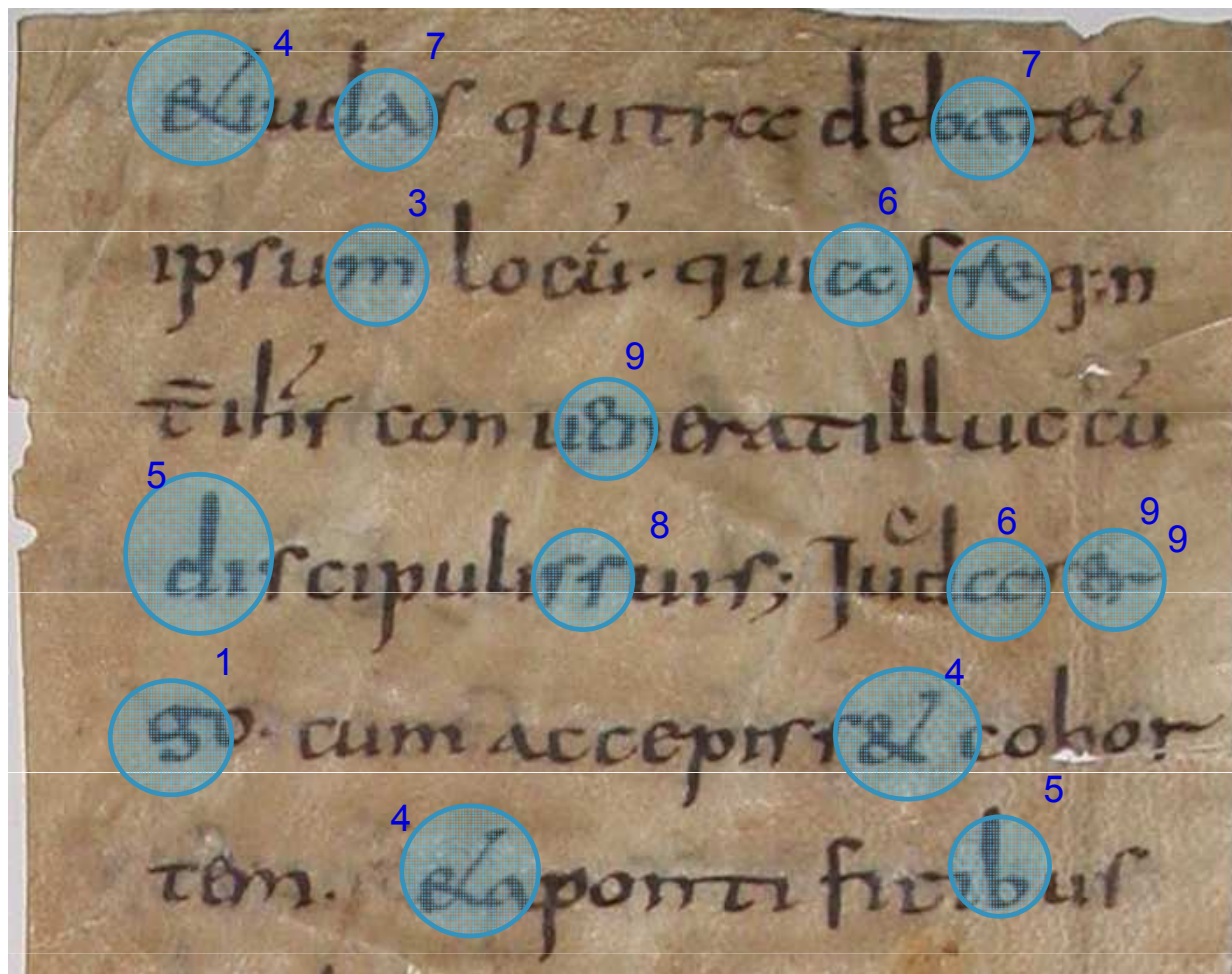
Lukáš Führer

Karolínská minuskula v 9. stol.

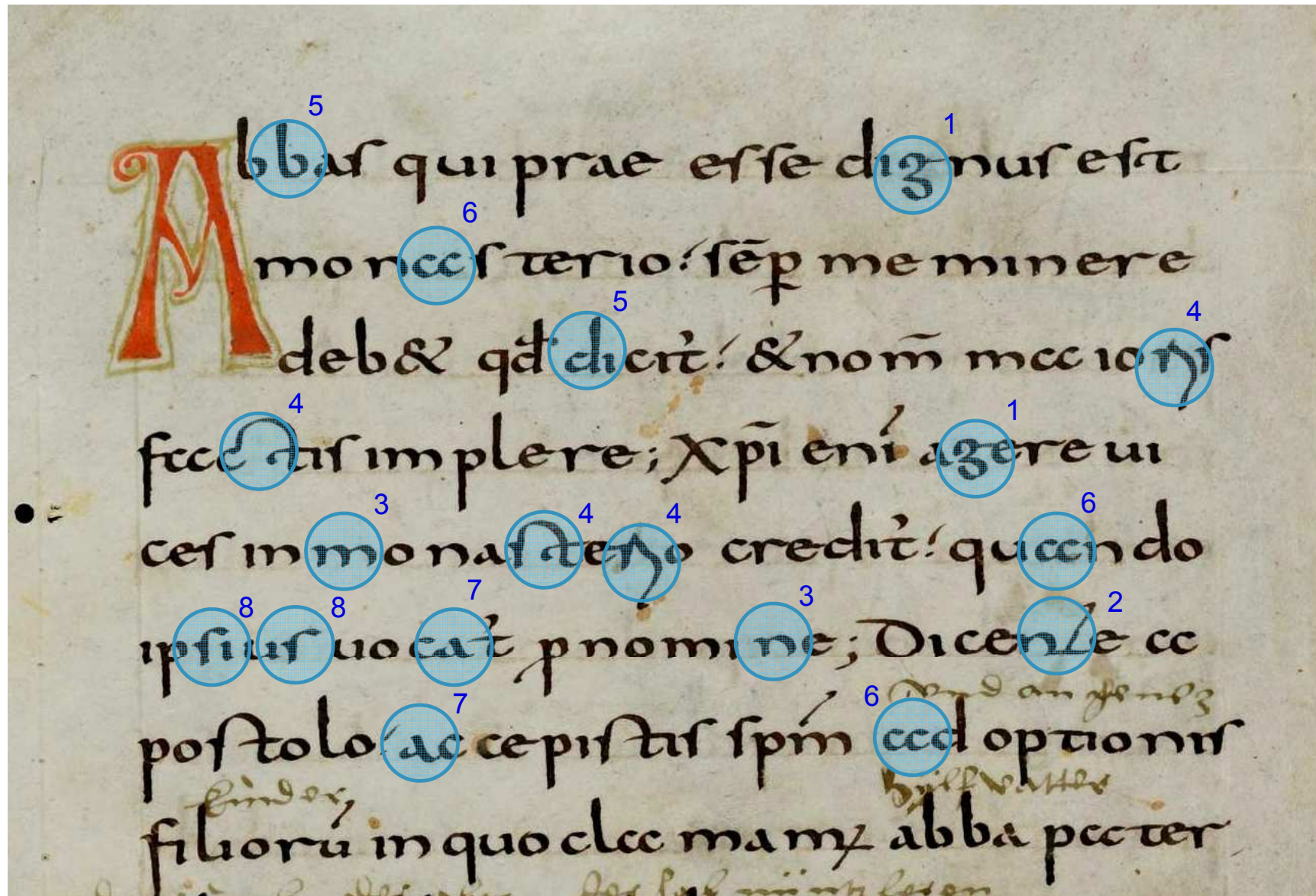
- raně karolínské písmo má celkově výrazný okrouhlý ráz
- prvky reformní se mísí s dosavadní písářskou usancí, především s **pozdně merovejským knižním písmem**
- mohou přežívat (zejména v regionech) některé „nešvary“ starších typů písma (zejm. tzv. písem národních): celková nepravidelnost písma, jedna a táž litera může mít různé tvary, a to v závislosti na pozici ve slově
- není ještě důsledně provedena distinktivnost textu: mezislovní mezery nejsou zcela pravidelné
- mimo centra karolínské kultury se drží četné provincialismy – vlivy polounciály (Tours) a jiných středisek, která mají doloženou písářskou tradici již v předkarolínské době
- jednotlivá písářská střediska (skriptoria) si drží svůj specifický charakter, přijímání jednotlivých reformních prvků v knižním písmu může být dosti individuální, v různých oblastech s různým tempem prováděné
- vedle karolínského písma působí ještě po celou první polovinu IX. století i střediska užívající písmo předkarolínské (typicky kláštery s ostrovní fundací užívající ještě písma insulární: Fulda)

Karolínská minuskula 9. stol.: znaky

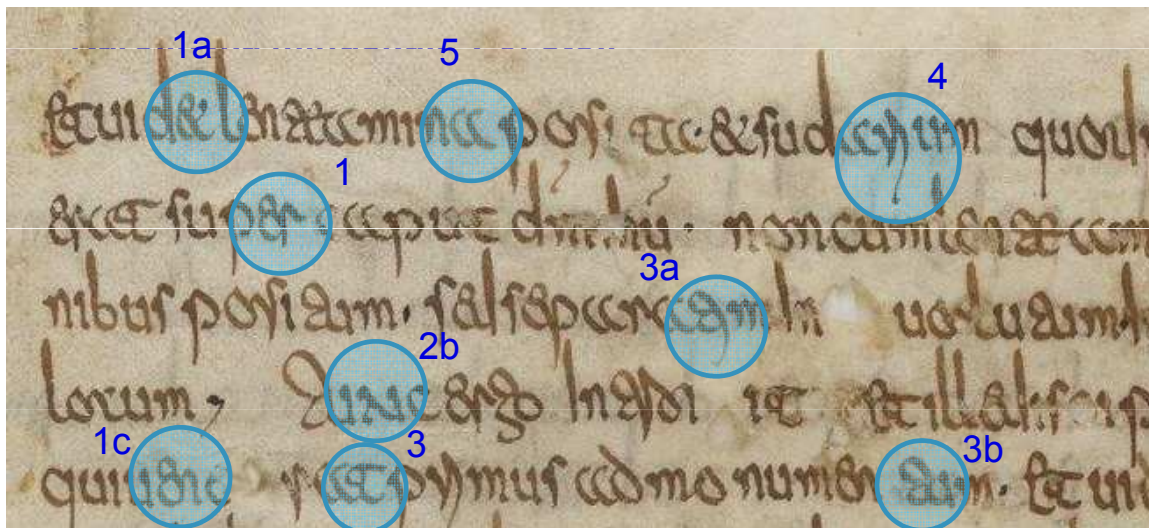
- (1) písmeno „g“ bývá otevřeno, a to jak v případě horního, tak i spodního bříska
- (2) drží se některé majuskuly: „N“, ligatura „NT“
- (3) díky liter „m“ a „n“ jsou stočené, na základní lince bez patek
- (4) obecně se v textech vyskytuje málo zkratk, ovšem poměrně velké množství ligatur, zejm. pro „et“ (& i uprostřed či na konci slov), „ct“, „st“, „rt“; v regionech i „nt“, „ri“
- (5) díky s horní dotažnicovou délkou („b“, „d“, „h“, „l“) jsou směrem vzhůru kyjovitě rozšířeny
- (6) vedle **minuskulního** (reformovaného) „a“ se hojně vyskytuje i „a“ v podobě „cc“ (tzv. **merovejské a**)
- (7) díky **minuskulního** („reformovaného“) „a“ je silně skloněn vlevo
- (8) minuskulní „s“ se vyskytuje toliko v podobě tzv. „**dlouhého s**“
- (9) vedle minuskulního „e“ se může vyskytovat „e“ **epsilonové: ε**

Karolínská
minuskula 9. stol.:
znaky

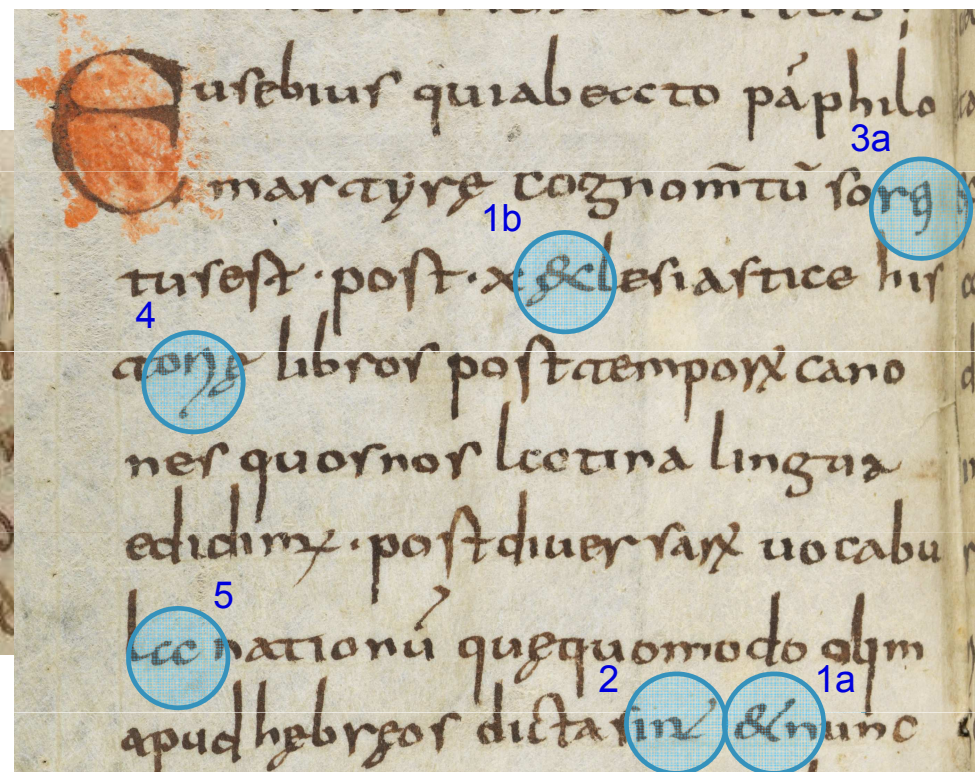
Karolínská minuskula v 9. stol.: prvky merovejského (knižního) písma v archaické karolínské minuskule

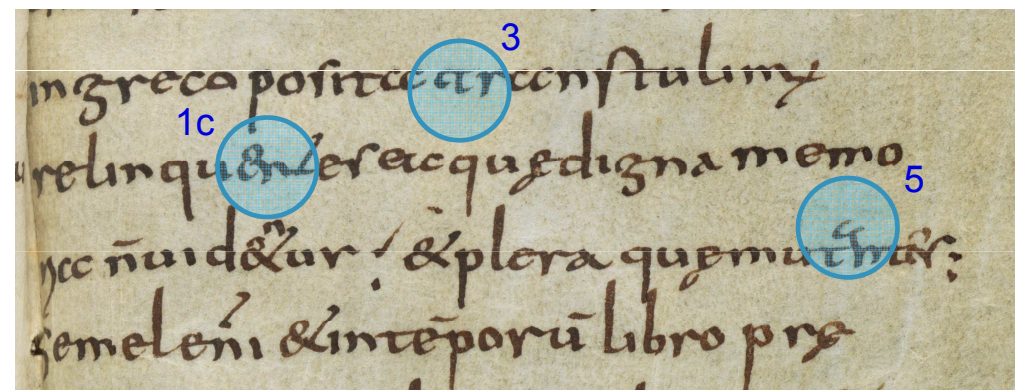
merovejské knižní písmo

Některé z výše uvedených rysů jsou typické zejména pro nejstarší fázi karolínské minuskuly a jsou relikty merovejského písma

- (1) **epsilonové e (ε)**, přetrvávající zejm. v ligaturách: **a)** „et“, **b)** „ec“, **c)** „en“
- (2) písmeno „T“ (majuskulní) používané stále v minuskulním písmu v ligaturách psané vzhůru nohama: „et“ (cf. **1a**), a) „nt“; kromě „T“ se může držet i majuskula **b)** „N“
- (3) písmeno „t“ se smyčkou, které se může držet samo o sobě i v podobě specifických ligatur: **a)** „ti“, **b)** „tu“
- (4) ligatura „ri“ s výrazně prodlouženým dříkem písmena „i“ pod řádek
- (5) merovejské tzv. dvoucéčkové „a“; v některých prostředích může přetrvávat i specifickým způsobem ligované dvoucéčkové „a“ na dříku s horní dotažnicovou délkou následujícího písmene

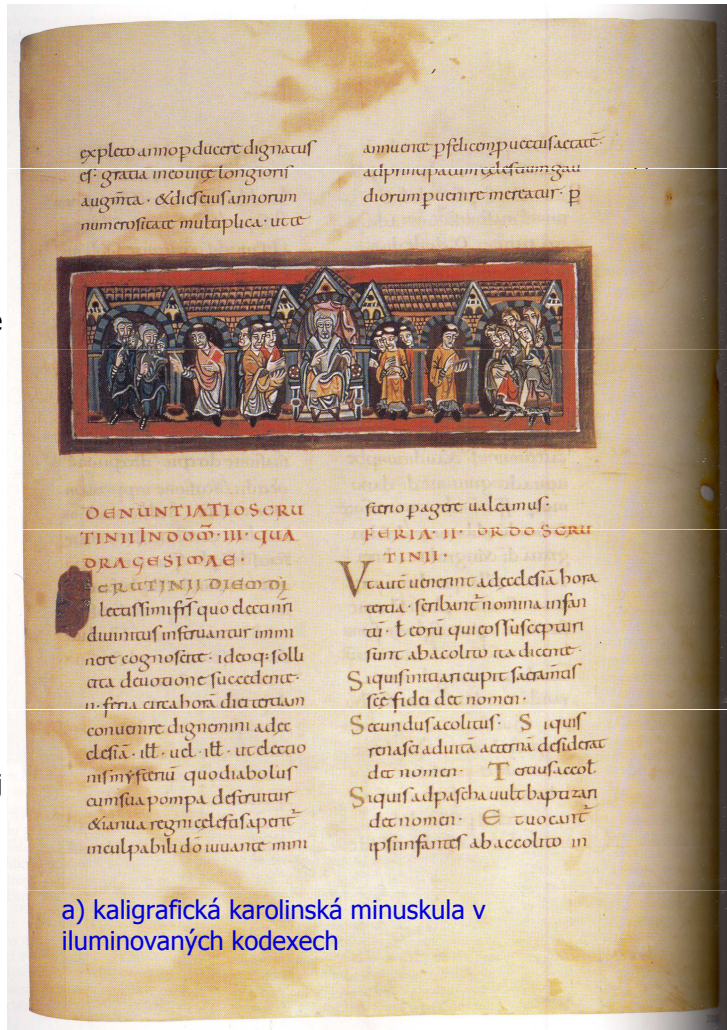

archaická karolínská minuskula (St. Gallen, Stiftsbibliothek, Cod. Sang. 133)

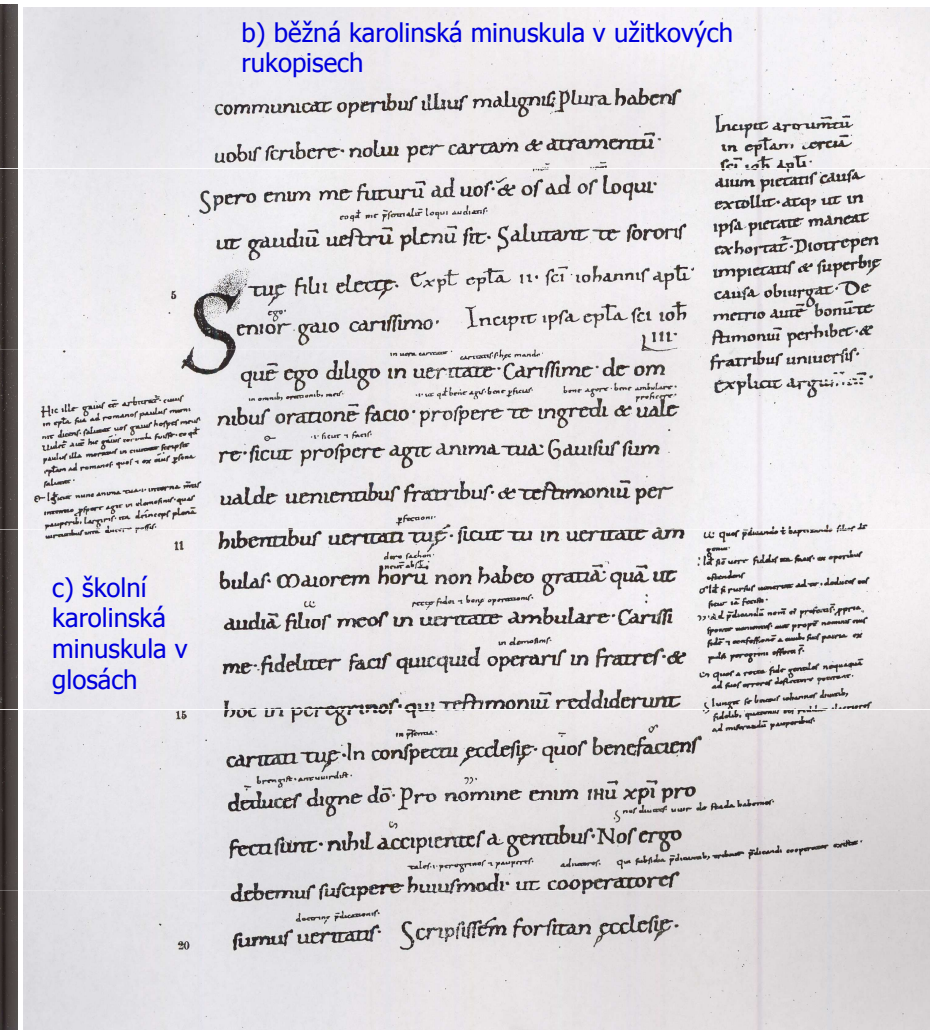

Karolínská minuskula v 10. stol.

- karolínská minuskula přebírá dominantní úlohu v prostoru od Katalánska po Dalmácii a od Dánska po Řím, přelom IX./X. století ale přináší první náznaky stylového úpadku karolínského písma
- objevují se tři hlavní kaligrafické „stupně“ karolínského písma:
 - kaligrafické, kreslené písmo u nákladných iluminovaných kodexů;
 - písmo „běžné potřeby“ u rukopisů užitkového charakteru;
 - školní písmo, zejm. v glosách (drobný modul, specifické zkratky)
- mizí harmonie, jistota tahů jednotlivých písmen, písmo je méně pečlivé, nepravidelné
- jednotlivá písarská střediska (skriptoria) si sice stále drží svůj specifický charakter, rozdíly ve srovnání s 9. stoletím nejsou ovšem tak markantní

a) kaligrafická karolínská minuskula v iluminovaných kodexech

b) běžná karolínská minuskula v užitkových rukopisech

c) školní karolínská minuskula v glosách

Karolínská minuskula v 10. stol.: znaky

- (1) minuskulní „s“ se stále vyskytuje pouze v podobě „dlouhého s“
- (2) dřík **minuskulního** („reformovaného“) „a“ se postupně napřimuje; končí výskyt „a“ **merovejského** (v podobě „cc“), které zůstává zachováno pouze v listinném písmu – diplomatické minuskuli
- (3) dříky s horní dotažnicovou délkou („b“, „d“, „h“, „l“) již nejsou směrem vzhůru kyjovitě rozšířeny, mají spíše konstantní šířku, na jejich hlavicích mohou být různé nasazovací tahy
- (4) obecně se v textech vyskytuje málo zkratek, zmenšuje se i počet a variabilita ligatur, zachovány jsou zejm. ligatury „ct“, „st“ a „et“ (& i nadále, byť méně často, i na konci slov; později zůstává ligatura spíše jen pro samostatné „et“ ve významu slova a)
- (5) dříky liter „m“ a „n“ jsou již napřímené, na základní lince zpravidla bezpatkové, jen u posledních dříků těchto písmen se někdy vyskytne patka
- (6) písmeno „g“ se uzavírá, nejprve horní, posléze i spodní břicho
- (7) častý výskyt tzv. „**e caudatum**“: **ę** (vniklého z původního diftongu æ, který však ještě v této době může přetrvávat)
 - mizí majuskula „N“ i ligatura „NT“
 - upadá znalost tironských not
 - vzácně (zejm. v teritoriích s kontaktem s arabskými teritorii – dnešní Španělsko) se objevují arabské číslice
 - výrazně se zlepšuje distinktivnost textu: mezislovní mezery začínají být pravidelnými

Karolínská minuskula v 10. stol.: znaky

ad celestia regna prebeatif. *PL VIII* *Utr hec capitula*
Oportet uos assiduitate habere legendi. & instantia
orandi. quia uita uiri iusti. lectione instruitur.
oratione ornat. & assiduitate lectionis munitur
homo a peccato. Iuxta illu qui dicebat. In corde
meo abscondi eloquia tua. non percerem tibi
Hec sunt enim arma celestia. Lectio uidelicet
& oratio. quib; diabolus expugnatur. Hec sunt
instrumenta. quib; & eterna beatitudo adquiritur.

Karolínská
minuskula v 10.
stol.: znaky

*ut oculi
non est
et de
sed
ha*

In ultimo. Antequam dicat pro quibus hec omnia dñe
creas. Benedic oleum pro infirmis. dñe

mitte q̄s dñe sp̄m sc̄m paradysum **de** **ce** **lis**
6 **3** **7**
*re
ad
signat
rem. L. 5. 1772.*
in hanc pinguedinem olei. quam de uiridi
ligno producere dignatus es **ad** **re** **fe** **cti** **o** **n** **e** **m**
1 **6** **2**
mentis et corporis. **ut** **t** **u** **a** **s** **c** **a** **b** **e** **n** **e** **d** **i** **c** **t** **i** **o** **n** **e**
5 **2**
sit **o** **m** **n** **i** u **n** **g** **u** **e** **n** **t** **i** **·** **t** **a** **n** **g** **e** **n** **t** **i** **·** **t** **u** **t** **a** **m** **e** **n** **t** **u**
7 **2**
u **m** **c** **o** **r** **p** **o** **r** **i** **s** **a** **n** **i** **m** **e** **·** **e** **t** **s** **p** **s** **·** **a** **d** **e** **u** **a** **c** **u** **a** **n** **d** **o** **s**
omnes dolores. omnem infirmitatem

Karolínská minuskula v 11. stol.: znaky

- (1) horní i dolní břicho písmene „g“ je zpravidla uzavřeno
- (2) poslední dříky písmen „m“, „n“ a dřík písmene „i“ mají vcelku pravidelně patky, někdy přibývají i patky na ostatních dřících těchto písmen
- (3) „o“ je komponováno stále spíše do čtverce (na rozdíl od pozdějších gotické minuskuly), je psáno dvěma tahy; čtvercová kompozice jsou i v odvozených písmenech „d“, „b“, „p“, „q“
- (4) vedle **dlouhého „s“** („f“) se od 11. století vyskytuje i **„s“ kulaté**, a to nejprve na koncích slov
- (5) častý výskyt tzv. **e caudatum** („e“), které nahradilo původní diftong „æ“
- (6) vedle **minuskulního „d“** se začíná prosazovat i **kulaté (unciální) „d“** („□“)
- (7) dřík „a“ je již vzpřímený, zcela zmizelo tzv. dvoucéčkové (merovejské) „a“
- (8) dříky s horní dotažnicovou délkou (u písmen „b“, „d“, „h“, „k“, „l“) jsou ozdobeny praporky či patkami
- (9) zachovány pouze ligatury „ct“, „st“ a „et“
 - „w“ se objevuje jako samostatné písmeno (vzniklo ligováním dvou „u“ v průběhu X. století)
 - písmo je pravidelné, úhledné, slova rozdělena
 - zvyšuje se počet a pestrost zkratk (viz sylabus zkratky)

Karolínská minuskula v 11. stol.: znaky

St. Gallen, Stiftsbibliothek, [Cod. Sang. 148](#)

EPISTOLAM FILII PETRI TUAE CARITATIS
accepi. in qua⁷ te significasti uelle⁸ hierosolimam pergere.
& proposuisti⁹ te litteris instrui nostris. quā debeas in illis partibus
uere fidei regula¹ tenere. ut nullus tibi² possit sensus hereticae
subrepere falsitatis. Gaudeo quidem. quod p̄fide uera sine ulla p̄fi
diae uitio³ custodienda sollicitudinē geris. sine qua nulla potest
p̄desse. immo nec esse conuersio⁴ ^{fatio} Apostolica quippe⁹ dicit⁶ aucto
ritas. quia sine fide. ²impossibile est placere dō. Fides est nāq̄ bono
rū omniū fundamentū. fides ē humanę⁵ salutis initiū. sine hac

Karolínská minuskula v 10. stol.: znaky

Et ipse erit mihi in filium. Et cum iterum introducit
primogenitum in orbem terre dicit. Et adorent
eum omnes angeli dei. Ad angelos quidem dicit. Qui
facit angelos suos spiritus. Et ministros suos flammam
ignis. Ad filium autem. Thronus tuus deus in seculum
saeculi. Et virga aequitatis virga regni tui. Dilex
isti iusticiam et odisti iniquitatem. propterea unxit te
deus deus tuus oleo exultationis pro participibus tuis. Et